

Toespraken over het lijden Stille week 2022

I

Ruim tweënhalfduizend jaar geleden heeft de grote filosoof Aristoteles als eerste het menselijke denken onderzocht. Hij stelde vast dat de mens talloze begrippen gebruikt, maar dat er slechts een beperkt aantal begrippen zijn die onontbeerlijk zijn voor het denken. Deze basale begrippen noemde hij categorieën; hij ontdekte er tien. Tien begrippen die ten grondslag liggen aan alles wat de mens kan denken. Rudolf Steiner noemde deze categorieën het wereldalfabet.

Het eerste begrip dat Aristoteles noemt is de nous, de intelligentie, de geest, het principe van het denken zelf. Het negende en tiende begrip zijn doen en lijden, handelen en ondergaan. Het lijden is daarmee bij Aristoteles een basaal bestanddeel van de kosmos, een element waaruit de wereldwerkelijkheid is opgebouwd, onmisbaar en essentieel.

Ook later is het lijden nog vanzelfsprekend geweest, tot ver in de Middeleeuwen stond het lijden van Christus voorop en identificeerde de mens zich daarmee. Dat veranderde pas in de renaissancetijd en de tijden erna. Voor de moderne westerse mens is lijden iets dat dient te worden bestreden, dat er niet zou moeten zijn; waarvan de oorzaken moeten worden weggenomen. Dat is bij andere volken anders. Dat was vroeger ook bij ons anders.

Lijden hoort bij het leven. Wellicht werd dat vroeger te vanzelfsprekend geaccepteerd, maar wanneer wij het lijden afwijzen lopen we het gevaar dat we de mogelijkheden die het lijden in zich bergt voorbij laten gaan. Het leven stelt ons voor dingen waar nog iets aan te doen valt: die vallen onder de categorie doen. We staan dan alleen voor de vraag hoe. Maar er zijn ook dingen die niet meer te veranderen zijn, die feit geworden zijn, die vallen onder de categorie lijden. Hoe ouder wij worden, hoe meer dat het geval is. Er is immers heel veel in ons leven dat wij ondergaan, dat ons vormt, waaronder wij lijden. Ook van elkaar hebben wij te lijden, en niet te vergeten van onszelf; van onze beperkingen, onze zwakheden. We moeten ermee leven, ze horen bij ons, ze zijn deel van ons lot geworden. Lijden is de basis van ons lot. Lijden is daarmee ook de basis van het werken van Christus.

Daarom is lijden geen eindpunt. Lijden is een doorgang door het niets. In het aanvaarden van het lijden, het ja zeggen ertegen, gaan wij over een drempel en betreden wij een andere wereld, betreden wij het rijk dat niet van deze wereld is. Bij alles wat feit is in ons leven, wat wij moeten ondergaan, waaronder wij lijden, staan we voor de vraag: aanvaarden wij dit lijden, zeggen we er ja tegen, kunnen we het opnemen als een gebaar van het lot, als een gebaar van Christus.

Bijna altijd vraagt dat van ons dat we daar veel moeite voor moeten doen. We moeten verwachtingen loslaten, verlies accepteren, teleurstelling verwerken, ijdelheid doorzien en toch liefde zoeken voor anderen en onszelf. De Zwitsers-Amerikaanse arts Elizabeth Kübler-Ross heeft dit proces als eerste beschreven, naar aanleiding van haar waarnemingen bij wat mensen doormaken die te horen krijgen dat ze ongeneeslijk ziek zijn of waarvan een naast familielid dit treft. Zij beschrijft dat er vaak aanvankelijk ontkenning is, ongeloof en het zoeken naar uitwegen. Dit kan niet meer, maar ik kan nog wel... Als doordringt dat het echt zo is en zal blijven volgt meestal verzet en afwijzing in de vorm van boosheid. Er wordt naar schuld en schuldigen gezocht, eventueel ook bij zichzelf. Als dat niets meer oplevert gaat dit over in een zekere dofheid, tot apathie of depressie toe. De ziel komt in het gebied van de drempel en begint te tasten in het niets. De ziel moet leren leven met de feitelijkheid en daarin zoeken naar de geestelijke realiteit die daarin nog verborgen ligt. Pas daarna kan de ziel ja zeggen tegen het onvermijdelijke en het vol aanvaarden. De drempel is overschreden, er is een stukje nieuwe werkelijkheid veroverd.

We kunnen dit ook bewust doen; we kunnen werken aan het veranderen van wat door ons te veranderen is, aan het omvormen wat door ons om te vormen is. We kunnen het lijden dat daarbij hoort op ons nemen. En we kunnen ook proberen ja te zeggen tegen wat op onze weg komt, wat de heer van het lot in ons leven plaatst. Lijden is de poort naar de andere wereld, naar het rijk dat niet van deze wereld is.

II

Wij kunnen ons afvragen of het lijden van Christus hetzelfde is als dat van een willekeurig ander mens, of van onszelf. Je zou zeggen: natuurlijk, pijn is pijn. Maar dat is wellicht toch wat te simpel. Het grote verschil is immers dat hij het lijden in alle vrijheid op zich heeft

genomen. En dan niet alleen omdat het er nu eenmaal bij hoort; nee hij heeft het bewust opgezocht omdat hij er iets door wilde bereiken. Lijden is zijn weg. Lijden is de weg naar verlossing.

De stadia van het verwerkingsproces die EKR beschrijft verlopen bij hem dan ook omgekeerd. Het begint met ja zeggen, met het opnemen van wat hij door het lijden wil bereiken. In hem is het doel al aanwezig: de redding van de mens, de verlossing van de zondekrankheid. Hij identificeert zich volledig met zijn opdracht.

Dan volgt de stap over de drempel, maar in omgekeerde richting; namelijk vanuit de geest naar de aarde toe. De ziel van Jezus wordt doordrongen met deze doelgerichtheid, wordt doordrongen met geestelijke werkelijkheid, wordt licht. Alle resten van betrokkenheid op zichzelf, die ons zo vaak parten spelen, worden omgesmolten in dienstbaarheid, in overgave, in bereidheid te spreken en te doen wat de Vader hem opdraagt. Dat wil zeggen vanuit de geest te zijn, te spreken, te handelen. Ondanks dat de mens Jezus verregaand voorbereid was om de Christus te ontvangen, kost dit toch nog moeite en dus leed: de machten die verbonden zijn met de zondekrankheid zijn enorm en laten niet zonder meer los. Dit spiegelt zich in de vertelling van de verzoeking, die het evangelie beschrijft.

Daarna komt de verovering van het meest levende deel van de lichamelijke; alles wat leven is in de mens. Dat zijn processen die in alles erop gericht zijn de lichamelijke in stand te houden; de zelfgerichtheid is diep daarin verankerd. De machten van de zondekrankheid hebben daarmee greep op ons, op de lichamelijke van de mens. Als de Christus daarin binnentrekt moet hij de essentie ervan bewaren maar de gerichtheid losmaken van het materiële, van het uiterlijke, moet hij het verbinden met de geest, met het 'water van het eeuwige leven'. Dat manifesteert zich als een permanent ziekteproces, een lijdensproces, en gaat ook gepaard met fysieke pijn. Uiterlijk is er weinig merkbaar, maar innerlijk kost het kracht, zachte kracht, lichte kracht, maar evengoed veel kracht om al die

lichamelijke processen te bevrijden van de greep van de tegenstanders. Dit doorlichten van de levenskrachten wordt beschreven in de vertelling van de verheerlijking op de berg.

Ten slotte volgt de stap naar het puur materiële deel van de lichamelijke, het deel dat grenst aan de dood. Het veroveren daarvan doet regelrecht pijn, maar die pijn is de bewuste ervaring van dit gebied. Niet voor niets zijn ook bij ons de pijnen van beschadiging botten en zenuwen het heftigst. De pijn trekt ons in de lichamelijke binnen. In het doordringen van deze harde en bijna dode delen van de mens is voor de Christus het lijden het meest fysiek, maar ook hier is het lijden de weg waarlangs hij zijn doel verwerkelijkt. De intocht in Jeruzalem, met het rijden op de ezel, geeft weer hoe dit doel vrijwel is bereikt.

Als het evangelie beschrijft hoe hij het nodig heeft om hulp te vragen bij zijn agonie in de hof van Gethsemane is dat ook een beeld ervoor hoe hij voortdurend verbinding zoekt met de Vaderwereld, voortdurend vanuit de Vader handelt. De engel sterkt hem om ook het laatste stukje te volbrengen, waarbij hij nog geholpen wordt door de martelingen van het geselen het dragen van de doornenkroon en van de kruisiging. Dan is tenslotte de allerlaatste rest van de vorst van deze wereld verdreven en kan hij sterven. Het lijden heeft hem gebracht waar hij naar toe wilde: naar de dood, om die te overwinnen en om te vormen.

Het lijden en sterven van Christus heeft iets toegevoegd aan elk menselijk lijden in deze wereld: de mogelijkheid om het lijden zinvol te laten zijn, om het richting te geven, om het met de toekomst te verbinden. Vóór zijn komst was lijden alleen maar gevolg van iets, uiteindelijk van de zondeval. Zijn lijden legt in elk lijden het zaad van de toekomst: door het lijden te aanvaarden, door het te begroeten en te voelen en te weten dat hij in elk lijden bij ons is verbinden we ons lijden met het zijne. Het krijgt aandeel aan het mysterie van Golgotha.

III

Hoe kan een wezen, dat de hele kosmos doordringt, dat door de vroegere mensheid werd ervaren als het innerlijke wezen van de zon, die het centrum vormt van onze kosmos, dat als zonnewezen alles doordringt en leven schenkt aan alles wat leeft; hoe kan dit onvoorstelbaar grote wezen mens worden? Het kan niet zoals het is zich naar de aarde bewegen: dan zou de aarde worden verteerd. Het moet al zijn werking als zonnewezen opgeven, het moet zich losmaken van dit zonnegebeuren, het moet zich daaruit terugtrekken en dat deel van zijn wezen achterlaten.

Dan moet het zich verder samentrekken, het moet klein worden en nog kleiner. Het moet alles loslaten wat als kosmische werking met zichzelf verbonden is, het moet zo klein worden dat het nog maar het formaat van de aarde heeft. En dan moet het zich nog verder samentrekken, nog kleiner worden, nog meer van zijn oorspronkelijke kracht en macht achterlaten totdat het zich met een mensenlichaam kan verbinden zonder dat lichaam ter plekke te verbranden en te verteren.

Als Christus mens wordt, heeft hij in dit samentrekken al een lijden ondergaan dat elk menselijk begrip overstijgt. Het is een lijden dat niet met de begrippen pijn of smart te beschrijven valt omdat het zich in de geest afspeelt. Hij moet zich begeven in een geestelijk gebied dat door Lucifer en Ahriman wordt beheerst, waar duisternis heerst, waarin vals licht schijnt, en waar beperking en beklemming is. Uit de wereld van het licht gaat hij vrijwillig in de wereld van de duisternis en de zwaarte.

Zijn weg op aarde is een nog verder loslaten en samentrekken, totdat hij alles loslaat en alleen nog mens is. Na zijn aardse lijdensweg en zijn sterven betreedt hij het gebied van de dood, het zwarte centrum van de macht van de vorst van deze wereld en brengt daar het licht van de geest. De dood kan niet blijven wie hij is,

wat hij is. De dood moet het licht toelaten. Er vindt een omvorming plaats, de macht van de dood wordt ingeperkt, de dood is geen eindpunt meer. Voor de ziel is de dood een doorgang naar de lichte geestwereld geworden.

Het evangelie beschrijft hoe de kosmos reageert bij het sterven op Golgotha: duisternis, aardbevingen. Uiterlijk is er het sterven aan het kruis, geestelijk is er de instorting van het rijk van de dood. Dat resoneert zelfs in de uiterlijke wereld. En dan komt uiterlijk alles tot rust. Het lichaam ligt in het graf, de sabbat begint. Stilte.

Maar in de uiterlijke stilte werkt al de voorbereiding van de opstanding. Bevrijd van alle materiële beperking bouwt de Christus zijn wezen opnieuw op vanuit de geest. Hij vormt een fysiek lichaam dat niet materieel is, dat geen zwaarte kent, geen dichtheid, dat daardoor niet aan de aardse beperkingen van het materiële gebonden is. Hij kan zijn waar hij wil zijn. Maar dat moet eerst nog groeien. Het is een volstrekt nieuwe schepping, daarvoor moet ahw eerst ruimte worden gemaakt. Op Paasmorgen kan hij nog niet worden aangeraakt; 's avonds al wel.

Omdat het nieuwe wezen dat hij opbouwt vrij is van de beperkingen van de aarde kan het verbonden zijn met alles in de kosmos. Er is een nieuwe impuls in de hele schepping gekomen, een impuls die de schepping verfrist en verjongt, die de neergaande lijn verandert in een opgaande. Hij kan zich ook weer verbinden met de wezensdelen die hij heeft moeten achterlaten toen hij aardemens werd. Hij groeit als het ware, wordt zo groot als de aarde, wordt zo groot als de kosmos. Hij wordt de heer van de hemelkrachten op aarde.

De stille zaterdag is getuige van het begin van dit proces. Vanuit het hoopbergend graf begint het zich te verspreiden, doortrekt de aarde en doortrekt alle wezens die daarop leven. De mogelijkheid om onszelf tot in het fysieke toe te verbinden met de geest, te

doordringen met de geest, is daardoor voor elk mens gegeven. Maar het vraagt van ons om in te stemmen met zijn doen en lijden. Zoals Paulus het uitdrukt in de Brief aan de Filippenzen:

Laat jullie gezindheid dezelfde zijn als die van Christus Jezus. Hoewel hij goddelijke gestalte bezat, beschouwde hij deze godgelijkheid niet als zijn eigendom, maar deed er afstand van door de gestalte van een dienaar aan te nemen en aan de mensen gelijk te worden. En als mens levend onderwierp hij zichzelf aan de aardse wetten en bleef daaraan gehoorzaam tot in de dood, de dood aan het kruis. Daarom heeft God hem verheven tot de hoogste hoogten en heeft hem de naam gegeven die boven alle namen uitgaat, opdat in de naam van Jezus iedere knie van de hemelse en de aardse en de onaardse wezens zich zou buigen, en alle tongen zouden belijden: onze Heer is Jezus Christus – door hem straalt het geestlicht van God de Vader.